

Vrtovi Ilse Fischerauer so pomemben del krajinske dediščine

Vrt v Jeruzalemu

Ilse Fischerauer je v letih tik pred drugo svetovno vojno zasnovala vsaj dvanajst vrtov, večino v prostoru med Dravo in Muro

Med vrtovi, ki jih je zasnovala Ilse Fischerauer, so najboljše ohranjeni trije. To so Kunejev vrt v Gornji Radgoni, Sončni vrt v Radencih ter Vrt v Jeruzalemu v Slovenskih goricah, kjer je tudi živela z družino do konca druge svetovne vojne. Za večino drugih so znane zaenkrat le lokacije.

Življenje Ilse Fischerauer

Zgodba na Dunaju rojene Ilse Adamec, poročene Fischerauer, je v marsičem neznana. V tridesetih letih prejšnjega stoletja se je z možem preselila z Dunaja v Jeruzalem v takratni Kraljevini Jugoslaviji. Tu je družina Fischerauerjevih prevzela podedovano posestvo ter se ukvarjala z vinogradništvom in vinarstvom, zgradili pa so tudi vrtnarijo. Družina se je tik pred koncem vojne umikala v Avstrijo. Ilse in njen sin sta umrla leta 1945 v bombnem napadu zavezniških sil, oče in hči Inge pa sta preživela in se naselila na Tirolskem. Posestvo v Jeruzalemu je bilo po vojni nacionalizirano, vrtnarija pa razpuščena. Upravnik posestva naj bi bil po vojni preselil več sadik iz jeruzalemske vrtnarije v Medlog pri Celju, kjer je od 1946 deloval tudi Ciril Jeglič. Vendar pa tako Jeglič, kot tudi nekateri njegovi učenci, Ilse Fischerauer kot načrtovalke vrtov ne omenjajo.

Kot piše še živeča Ilsa in hči Inge Mlaker v pismu krajinski arhitektki Stanki Dešnik, je imela Ilse Fischerauer gimnazijsko izobrazbo. Kasneje naj bi se Ilse vrnila na Dunaj še na krajši 'izobražek'. Predvidevati je, da je Ilse obiskala tečaj iz urejanja vrtov. Ilse je bila sicer velika poznavalka rastlin, ki jih je v svojih zasnovah skrbno združevala po velikosti, barvah in času cvetenja. Ilsa in hči Inge še vedno hrani barvice, ki jih je njena mama uporabljala pri delu. Risbe in načrti žal niso ohranjeni, obstajajo pa fotografije vrta, ki bodo v prihodnosti razkrile nova dejstva glede ureditve in podobe vrta v Jeruzalemu.

Naročniki njenih vrtov so bili premoži trgovci, industrialci, zdravniki. Prvi vrt je Ilse zasnovala za znanega ormoškega zdravnika Majeriča, ki je med obema vojnama v Ormožu postavil sanatorij za zdravljenje revmatskih obolenj in zgradil kopališče na Dravi. Vrtove je zasadila z rastlinskimi gradivom iz jeruzalemske vrtnarije. Ilse je nedvomno poznala vrtnarstvo in tržišče okra-

snih rastlin. Sklepamo lahko, da so ji bili dostopni sodobna literatura o načrtovanju vrtov ter številni vrtnarski katalogi, iz katerih je morda črpala svoj navdih za načrtovanje vrtov.

Preplet izjemne kulturne in krajinsko arhitekturne dediščine Jeruzalema

Jeruzalem leži na eni najvišjih točk v Ljutomersko ormoških goricah in je znan kot odlična vinogradniška lega za sortna bela vina. Zaradi izjemne slikovitosti in harmonične krajinske zgradbe je uvrščen med izjemne kulturne krajine Slovenije. Njegovi podobni dajejo pečat predvsem terasasto urejeni vinogradi, ki so sicer nastali šele v poznih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Jeruzalem je tudi izjemna razgledna točka, od koder se vidi tako dolino Drave kot dolino Mure, odpirajo pa se tudi izjemni pogledi na okoliške vinogradniške hribe Slovenskih goric. Prisotnost izjemne krajinske dediščine in bogate zgodovine pa dopolnjuje še kakovostna krajinskoarhitekturna dediščina arhitektonskega vrta, ki ga je zasnovala Ilse Fischerauer.

Kot kažejo fotografije Jeruzalema s starih razglednic med obema vojnama, je stal jeruzalemski kompleks do začetka tridesetih let precej izpostavljen na vrhu griča. Vinogradi so segali vse do domačije na vrhu. Na območju današnjega parkirišča so bila gospodarska poslopja, sodarska delavnica in nekaj hiš. Na prostoru današnjih vrtičkov proti zahodu pa je bila urejena vrtnarija s steklenjakom. Po prihodu Fischerauerjevih v Jeruzalem je bil po slemenu zasajen znani jeruzalemski drevored jagnjedi. Drugi drevored poteka ob cesti iz smeri Ormoža. Ob hkratni prenovi domačije je potekala v letih od 1936 do vojne tudi izgradnja terasastega arhitektonskega vrta na vzhodnem pobočju.

Vrt v Jeruzalemu

Kompleks v Jeruzalemu obsega terasasti arhitektonski vrt vzhodno ob Fischerauerjevi domačiji, območje nekdanje vrtnarije južno od cerkve pod parkiriščem, ter območje v dolini, kjer je ohranjenih več tujerodnih dreves in je nekoč stal lesen bazen.

Ilse Fischerauer je svoj vrt v Jeruzalemu zasnovala premišljeno in po uveljavljenih zgledih načrtovanja arhitektonskih vrtov. Zasnova arhitektonskega vrta v

Jeruzalemu je jasna terasasta štridelna členitev. Zgornja terasa pred domačijo, ki je bila še pred kratkim gostišče, je bila načrtovana kot funkcionalno dvorišče. Uvoz s severne strani je bil poudarjen z zazelenjeno leseno pergolo in kamnitim stebrom ter nizkim kamnitim zidcem, ki se je kasneje porušil in so ga zamenjali z betonskim.

Druga, nižje ležeča terasa, je bila zatravljena in obdana z nizkim zazelenjenim suhozidom. Oba nivoja povezuje kamnito stopnišče iz sicer poškodovanih, vendar originalno ohranjenih kamnov s stopničastim zidcem na obeh straneh. Levo in desno sta zasajeni danes precej razraščeni tisi, motiv spominja na ureditev stopnišča ob bazenu v Kunejevem vrtu. V osi je potekala še danes ohranjena triredna tlakovana pot. Levo in desno sta bili v zaključku ob suhozid prislonjeni kamniti klopi, ki sta danes poškodovani in premeščeni. Danes zatravljena brežina nad suhozidom je bila zazelenjena s številnimi zelnatimi trajnicami, ki jih je O. Tinta popisal leta 1960. Med njimi so rastlinske vrste, ki jih je še vedno najti v Kunejevem vrtu. Prečno na osrednjo pot se navezuje dvojna poteza tratnih plošč, ki se na severu zaključijo v polkrožnem motivu, na južnem delu pa prehaja po stopnicah in organsko speljani poti na spodnjo teraso.

Na drugo teraso se navezuje organsko zasnovana površina s potkami in raznoliko drevnino, ki je nekdanj odprt sončni vrt precej zarasla. Šoštarčev popis rastlin iz leta 1975 jasno kaže na bogato zasaditveno shemo, saj naštevava v popisu drevnine v celotnem kompleksu sedemindvajset vrst iglavcev in petinsedemdeset vrst listavcev. Vendar bo šele podrobnejši ponovni popis pokazal stanje drevnine.

Poti vodijo na spodnjo teraso, ki ima odprt značaj in omogoča odlične razglede v smeri proti severovzhodu, vzhodu in jugovzhodu. Danes je ta del zatavljen, vidni so ostanki zasutega bazena. Prav novo odkrite fotografije pa kažejo kompleksno zgradbo spodnje terase. Tu sta stali pergola in vrtna uta, ob kateri je rasla vzpenjalka bignonija Bignonia capreolata, ki raste tam še danes, kot je razvidno na slikah. Pergolo in manjši bazen je povezovala še ohranjena dvojna poteza tratnih plošč. Ob bazenu je bilo zasajeno obvodno rastlinje. Ob po-

Pogled na arhitektonski vrt ob Fischerauerjevi domačiji v Jeruzalemu

ti zadaj za vrtno lopo je bil zgrajen bogato zasajen skalnjak in za njim postavljena lesena vertikalna konstrukcija, ki je uokvirjala poglede proti jugu in vertikalno členila prostor.

V vrtu je razpoznavni značilne oblikovne vrvine arhitektonskega sloga. Avtorica jih je smiselno umestila v prostorski kontekst in pokazala veliko razumevanje za stopnjevanje zgradbe od formalnega do organskega ter za terasasto členitev prostora. Poudarila je posebne razgledne točke in oblikovala vrtno krajino za uživanje v razgledih na izjemno vinogradniško kulturno krajino. V zasnovi je uporabila tako peščne kot tratne ploskve, zarabila terase s kamnitimi zidci in suhozi-

di in na ključnih mestih razporedila horizontalne in vertikalne lesene konstrukcije. Izkazala je dobro poznavanje rastlin, saj so bile v zasaditveni shemi uporabljene številne privlačne rastlinske vrste in sorte. Premišljeno je zasnovala tudi oba drevoreda jagnjedi, ki vodita v Jeruzalem.

Priložnost za prenovo vrtno arhitekturne dediščine

Ilse Fischerauer je žal zaradi spleta okoliščin zasnovala le ducat vrtov. In vendar je mogoče na podlagi poznavanja treh najbolj ohranjenih trditi, da se njene vrtno zasnove premišljeno vpenjajo v prostor, ga dopolnjujejo in bogatijo. Ilse je sno-

vala kompleksne vrtno rešitve z dobrim poznavanjem rastlin in razumevanjem prostorskih odnosov in sledij vrtnih motivov. Nadejamo se lahko, da bo nadaljnje raziskovanje njenega opusa še dodatno osvetlilo ozadje njenih načrtovalskih vzgibov, obseg njene ustvarjalne dejavnosti. To pa je obenem tudi priložnost za obnovo in ohranitev vrtno arhitekturne dediščine, ki nam jo je zapustila. Novo odkrita spoznanja pa bodo zagotovo pomembno vplivala na kakovostnejšo prenovu Ilsinega Vrta v Jeruzalemu, ki jo povsem podpira klet Jeruzalem Ormož, današnji upravljalec jeruzalemskega kompleksa.

Tanja Simonič

Ista situacija danes, še vedno so razvidni rob bazena, popločena pot, vzpenjalka ter območje skalnjaka.

Srbija in Črna gora, Niš, 8. - 18. november 2005

14. Mednarodni salon urbanizma

V organizaciji Združenja urbanistov Srbije bo v letošnjem novembru v Nišu izveden 14. Mednarodni salon urbanizma. Gre za tradicionalno letno prireditev oz. razstavo, ki je namenjena predstavitvi najpomembnejših aktualnih stvaritev na področju urbanističnega in prostorskega planiranja, urbanističnega projektiranja in realizacij omenjenega v prostoru. Celotna ali delna postavitev razstave bo na ogled v mestih pokrovitelj in drugim mestih v Srbiji in Črni gori ter Bosni in Hercegovini, pa tudi v zainteresiranih mestih v drugih državah.

Otvoritev premiere razstave letošnjega Salona urbanizma bo v Nišu na svetovni dan urbanizma, tj. 8. novembra 2005, razstava pa bo trajala deset dni. Razstavljena dela bodo predstavljena tudi v katalogu. Ob otvoritvi 14. Salona bo izveden strokovni posvet z naslovom Ne)uresničene vizije, obenem pa bodo posebej predstavljena nagrajena dela.

Letošnji Salon je posvečen 50. obletnici Združenja urbanistov Srbije in skladno s tem je njegova tema Retrospektiva planerskih vizij urbanistov v obdobju 1955 - 2005 in aktualna produkcija. Dela bodo razvrščena v naslednjih enajst kategorij: prostorski plani, generalni plani, regulacijski in detajlni plani, urbanistični projekti, natečaji, študije in raziskave, realizacije, informatiške tehnologije, publikacije, študentska dela in udeležba iz drugih držav. Prijavljena dela bo ocenila žirija in najboljšim podelila nagrade.

Za 14. salon se lahko prijavi tudi zainteresirane organizacije in posamezniki iz Slovenije in drugih držav. Prijavljena dela naj bodo takšna, da na najboljši način predstavljajo avantgardne vizije urbanistov v obdobju 1955 - 2005. Pri tem so mišljeni tako realizirani kot tudi in še zlasti nerealizirani plani, projekti, natečaji, študije in druge planerske vizije. Do 27. septembra 2005 je treba poslati prijavo (izpolnjen prijavi obra-

zec z grafično ilustracijo prijavitelne dela), do 20. oktobra 2005 pa celotno delo, namenjeno žiriranju in razstavi. Za študentska dela je rok za prijavo in dostavo enoten, tj. 10. oktober 2005. Ob prijavi dela je treba plačati kotizacijo, pri čemer so izjema študentska dela iz zadnjih desetih let.

Zainteresiranim lahko podrobnejše informacije v zvezi s prijavo del in 14. salonom nasploh poda predstavnik organizatorja arhitekt g. Miša Medvedev (Zavod za urbanizem Niš, Ul. 7. junija 6, 18000 Niš, Srbija in Črna gora, z navedbo "Za 14. Salon", tel. 00 381 18 243 455 ali 355 462; mobilni tel. 064 229 38 38; e-naslov: zurbnis@medianis.net). V Sloveniji prejmete vabilo in formular za prijavo na naslovu: joze.kos@zum-mb.si.

Jože Kos Grabar

siteco
Lighting Systems

Ureditev spodnje terase arhitektonskega vrta v Jeruzalemu konec tridesetih let prejšnjega stoletja, pogled proti Svetinjam (lastnik fotografije T. Bevk)